

OSMANLI DEVLETİ'NİN 'MUHASİM DEVLET' POLİTİKASINA BİR ÖRNEK: TRABLUSGARP SAVAŞI VE İZMİR'DEKİ İTALYANLAR

Sezen KARABULUT*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devletinde 19. yüzyıl ortalarından itibaren hukuksal anlamda şekillenen 'muhasım devlet' ve tebaasına yönelik uygulamaları, Trablusgarp Savaşı sırasında İzmir İtalyanları özelinde ortaya koymaktır. Osmanlı Devleti, İtalyan kurumları ve tebaasına yönelik uygulamaları gerçekleştirirken bir takım hukuksal yükümlülüklerle uygun davranmak zorunda kalmıştır. İtalyan konsolosluğunun kapatılması, yetkilerinin ne şekilde ve hangi devlete devredileceği, İtalyan tebaanın durumu, savaş içerisinde güvenliğin sağlanması gibi bir takım konular Osmanlı Devletinin hukuki çizgide takip ettiği muhasım devlete yönelik savaş uygulaması örneklerinden olmuştur.

Çalışmanın kaynaklarını Osmanlı Arşivi belgeleri ve İzmir şehrinde yayın yapmış bir takım Türkçe süreli yayınlar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra konuyla ilgili bir takım kitaplar da değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Trablusgarp Savaşı, İtalya, İzmir, Osmanlı Savaş Hukuku, Muhasım Devlet, Muhasım Devlet Tebaası.*

Abstract

AN EXAMPLE FOR THE OTTOMAN EMPIRE'S POLICY OF 'HOSTILE STATE': THE TURCO-ITALIAN WAR AND THE ITALIANS IN İZMİR

The purpose of this study is to present the practices towards 'hostile state' and its subjects, which had legally been shaped since the middle of the 19th century in the Ottoman Empire, within the context of Italians of İzmir during the Turco-Italian

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli, Türkiye.
E-mail: skarabulut@pau.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5416-8800>.
Makalenin Geliş Tarihi: 06.07.2018
Makalenin Kabul Ediliş Tarihi: 12.10.2018

War. The Ottoman Empire had to comply with a number of legal obligations while implementing the practices towards Italian subjects and institutions. Some issues such as the closure of the Italian consulate, how and to which state its authority to be transferred, the conditions of Italian subjects, providing security in the war were examples of war practices the Ottoman Empire followed through legal means towards the hostile state.

The documents from the Ottoman Archives and a number of Turkish periodicals published in the city of İzmir constitute the resources of the study. Besides, some books concerning the subject were also evaluated.

Key Words: *The Turco-Italian War, Italy, İzmir, Ottoman Laws of War, Hostile State, Subjects of Hostile State.*

Giriş

Antik çağlardan günümüze kadar devletlerarasında, etnik ve dinsel gruplar arasında çeşitli nedenler ile savaşlar yaşanmıştır. Savaş olgusu modern çağlarda hukuk düşüncesinde yer almaya başlamıştır. Savaş hukukunun oluşumunda uzun süre meşru savaş, meşru olmayan savaş ayrımı üzerinde durulmuş, bunu yaparken de asıl kaygı, savaşı bir biçimde sınırlandırmak olmuştur. Hukuk alanında yüzyıllar içinde savaşı sınırlandırmaya ve barışı sağlamaya yönelik düşüncelerde önemli değişimler meydana gelmiştir. Değişimin izlediği çizgi, temelde savaş seçeneğinin uluslararası ortamda sınırlandırılması, sınırlandırılmadığı durumlarda savaş olayının yarattığı yıkımı asgariye indirmek ve savaşın cereyanı sırasında insani değerleri olabildiğince koruyabilmektir. Son iki yüzyıldır, bu konularda birçok anlaşma imzalandığı görülür. Savaşı hukuk kurallarına bağlamak, bir yönüyle barışı da hukuk kurallarına göre yönetmek demektir. Dolayısıyla savaşın öncesinde, cereyanında ve sonrasında hukuk kuralları hep söz konusu olmuştur. Grotius'un ifadesiyle, “Barışta olduğu gibi, savaşın da yasaları vardır”.¹

Sonuçları pek tatmin edici olmasa da savaş hukuku bugünkü aşamaya önemli bir süreçten geçerek gelmiştir. Savaş hukuku alanında en önemli adımların XIX. yüzyılda atıldığı görülmektedir. Sanayileşme ile birlikte makineleşmeye yönelik teknolojinin gelişmesi üzerine savaşlarda kullanılan yöntem ve silahların yıkıcı etkisi art-

¹ Cemil Oktay, **Modern Toplumlarda Savaş ve Barış**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 104.

mıştır. Klasik dönemlerde yapılan savaşlar genellikle cephe savaşları şeklinde gerçekleşmiş ve kullanılan silahlardan dolayı da sivil halkın yaşadığı kamusal alanlar üzerinde yıkıcı etki yaratmamıştır. Ancak XIX. yüzyıl yeni oluşan siyasi birlikler, yeni ekonomik yapılar, yeni toplumsal yapıların yaşandığı tarihin önemli olaylarının yer aldığı bir dönem olmuştur. Bu nedenle geçmiş dönemlere göre daha fazla mücadeleyi de beraberinde getirmiştir. Ayrıca XIX. yüzyılın ortalarından itibaren savaşların yıkıcı etkisinin şehirlerde ve kamusal alanlarda hissedilmeye başlanması savaşlara yönelik bir takım düzenlemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Savaş ve barış sürecini düzenleme çabası beraberinde “uluslararası savaş hukuku” kavramını getirmiştir. Açıkça ilan edilmiş olsun veya olmasın, bütün savaşları düzenlemeyi amaçlayan “savaş hukuku”, savaşan ülkelerin birbiriyle ve savaşa katılmayan ülkeler ile olan ilişkilerini düzenlemekte, ayrıca bireylerin savaşta hak ve sorumluluklarını tayin etmektedir. Savaş hukukunun faydası, savaş sebebiyle yapılması gereken askeri eylemler ile insancıl gereklerin bağdaştırılmasına çalışılmasıdır. Savaş hukukunun amacı ise, savaşın sebep olduğu yıkımı olabildiğince az düzeye indirmektir². Bu amaç doğrultusunda savaş hukukunun oluşması yolunda ilk adımlar XIX. yüzyılın ortalarından itibaren atılmaya başlanmıştır. İlk olarak, 1856 tarihli Paris Deniz Hukuku Beyannamesi ile korsanlığın yasaklanması, deniz kuşatmalarının fiili olması, tarafsız gemilerdeki düşman eşyasının ve düşman gemilerindeki tarafsız eşyanın savaş kaçağı olmadıkça müsadere edilmemesine yönelik hükümler aracılığıyla deniz savaşlar düzenlenmiştir. 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile savaş alanında yaralıların durumunun iyileştirilmesine yönelik kararlar alınmıştır. 1899 yılında da kara savaşlarının kurallarını düzenleyen I. La Haye Sözleşmesi³ imzalanmıştır. Ardından 1907 yılında I. La Haye Sözleşmesi’nin gözden geçirilmesi ve genişletilmesi sonucunda II. La Haye Sözleşmesi imzalanmıştır⁴. Bu sözleşmede alınan kararlar ile dost ve düşman devlet ayrımı yapılmıştır. Ayrıca kara, hava ve deniz saldırılarında uyulması gereken kurallar

² Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 79, 2008, s. 235.

³ Osmanlı Devleti’nin de taraf olduğu sözleşmedir. Tam metin için bakınız: **Düster**, 1. Tertip, C. 7, s. 307-341.

⁴ Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, s. 237.

açıkça belirtilerek karşılıklı zarar verme ilkesine göre düşman devlete karşı gümrük vergilerini yükseltme, sürgüne gönderme, okul ve iş yerlerini kapatma, boykot hareketleri gibi uygulamalar yasal hale getirilmiştir⁵.

XIX. yüzyılda dünyada bu tür gelişmeler yaşanırken, Osmanlı Devletinde Batı ile hem ticari ilişkilerin yoğunlaştığı hem de askeri mücadelelerin arttığı bir dönem görülmüştür. Ayrıca çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti savaşlar sırasında kendi iç güvenliğini sağlayabilmek amacıyla bir takım düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan yabancıların hukuki durumlarını tespit etmek için 1869 yılında *Tabiyet-i Osmaniye Nizamnamesi* hazırlanmıştır. Bu nizamname ile Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yaşayan yabancılar barış zamanında "ec-nebi", savaş zamanında "muhasama" olarak tanımlanmışlardır⁶.

Osmanlı Devleti ilk olarak Trablusgarp Savaşı daha sonra Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında uluslararası savaş hukukunun ilkelerine uygun davranarak savaştığı ülkeleri "muhasım devlet", sınırları içinde yaşayan yabancıları da "muhasama" olarak tanımlamış ve bu doğrultuda da bir takım politikalar uygulamıştır. Kapitülasyonların kaldırılması, konsoloslukların kapanması, yabancı postanelerin kapatılması, yabancı okulların kapatılması, gümrüklerin düzenlenmesi, yabancı şirketlerin Osmanlı kanunlarına tabii olması muhasım devletlere ve tebaasına yönelik önemli uygulamalardır.

1. Türk-İtalyan İlişkileri ve Trablusgarp Savaşı

Milli birliğini sağlayıp Avrupa da yeni bir güç olarak ortaya çıkan İtalya, gelişmiş diğer Avrupa devletleri gibi sömürgecilik politikası takip etmiştir. Ancak sömürgecilik yarışında birçok Avrupa devletine göre geç kalmıştır. Bu durumun farkında olan İtalyanlar, en kolay ulaşılabilecekleri bölge olan Kuzey Afrika da pay aramaya başlamışlardır.

İtalya'nın sömürge arayışında ilk hedefi coğrafi bakımdan yakınlığı dolayısıyla Tunus olmuştur. Ancak Tunus'un Fransa tarafından ele geçirilmesi üzerine İtalya, Kuzey Afrika da paylaşılmamış son Osmanlı toprakları olan Trablusgarp ve Bingazi'ye yönelmiştir. Bu

⁵ Tuba İnal, "Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(ma)yan Rejimler: Lahey Sözleşmeleri (1899,1907)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, s. 27-47.

⁶ **Düstur**, "Tabiyet-i Osmaniye Nizamnamesi", 1. Tertip, C. 1, s. 16.

nedenle İtalya'nın 1881 sonrası izlediği dış siyasette Trablusgarp meselesi önemli bir yer tutmuştur⁷.

Fransa'nın Tunus'a yerleşmesi, İtalya'yı sömürgecilik politikasında Almanya-Avusturya cephesine dayanmaya götüren en önemli sebeplerden biri olmuştur ve İtalya bu işi yaparken de, bu iki kuvvetli merkezi devletin kendisine destek olacağına inanmıştır. Hatta bununla da yetinmeyerek, bu konuda İngiltere'nin de yardımını almak istemiş ve 1887 yılında Akdeniz Antantlarının kurulmasında aktif rol oynamıştır. 1887 yılında da Balkanlar (Arnavutluk), Adriyatik ve Ege Denizi'ndeki isteklerini Almanya'ya kabul ettirmeyi başarmıştır. İtalya sömürgecilik mücadelesinde isteklerini elde edebilmek için Akdeniz'in birinci derecede sömürgeci devleti olan Fransa ile 1900 ve 1902 de anlaşmalar yapmış ve Fransa'nın Fas'a yerleşmesine karşılık, kendisinin de Trablusgarp'ı almasını Fransa'ya kabul ettirmiştir.⁸

14 Şubat 1911 de İtalyan Dışişleri Bakanı Guicciardini İtalyan parlamentosunda; Osmanlı Devleti'nin Akdeniz sahillerindeki vilayetlerinin durumunun kendilerini İtalyan toprakları kadar ilgilendirdiğini, Kuzey Afrika'nın İtalyan hayat sahası ve menfaat mıntıkası içinde bulunduğunu, buralardan Osmanlı idaresinden başka bir vesayet sisteminin gelmesinin ve başka devletlerin müdahalelerinin kendilerini harekete geçirmeye yeterli olacağını, bunun için Fas'ta ki vaziyeti endişe ile takip ettiklerini, İtalya'nın böyle bir durum karşısında ilgisiz kalmasının mümkün olmadığını, İtalya'nın hayati menfaatleri içinde olan hadiselerde hareket hattının kesinliğinin bilinmesi ve bunu bütün dünyanın kabul etmesi gerektiğini söylemiştir⁹.

İtalyan Dışişleri Bakanının sözleri, XX. yüzyıl başlarında İtalya'nın Kuzey Afrika topraklarındaki hedeflerini açıkça ortaya koymaktadır. İtalya, Avrupalı Devletler ile anlaşmalarını yaptıktan sonra Trablusgarp'ı sömürge yoluyla ele geçirebilmek için çeşitli yollar denemiştir. 1907 yılında Banco di Roma'nın şubelerini açarak Trablusgarp'a giriş yapmıştır. İtalya diğer Avrupalı devletler gibi bankalar kurup borçlandırma yöntemiyle Trablusgarp'ı sömürge haline ge-

⁷ İsrail Kurtcephe, **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 11.

⁸ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1914)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 630.

⁹ Hale Şıvgın, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s. 20.

tirmeye çalışmıştır. Trablusgarp'ta banka şubesi açma iznini aldıktan sonra faaliyetleri giderek artan İtalya, 21 Nisan 1908'de vapur işletmesi izni alarak bölgede etkili olamaya başlamıştır¹⁰. Bu yollar ile İtalya savaş öncesinde bölgedeki ekonomik yapıyı denetim altına alamaya çalışmıştır. Bu durum savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin işini zorlaştırmış ve denetimin İtalya'ya geçmesini kolaylaştırmıştır.

İtalya önce diplomatik yollar ile Trablusgarp'ı denetim altına almaya çalışmıştır. Bunun için 23 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne bir nota göndererek, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trablusgarp ve Bingazi'ye adamlarını göndererek yerli halkı İtalyanlar aleyhinde kışkırttığını ve İtalyanların tehlikeye maruz kaldıklarını, bundan dolayı bölgeyi terk etmek zorunda kaldıklarını iddia etmiştir¹¹. Her ne kadar Osmanlı Devleti bilginin doğru olmadığını ifade eden karşı nota vermişse de bu durum İtalya'nın savaş hazırlıkları yapmasına engel olamamıştır.

İtalya 28 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne verdiği bir ulti-matomda, Trablusgarp ve Bingazi'nin Kuzey Afrika'nın diğer yerlerine oranla uygarlıktan uzak bırakıldığını, buranın keşmekeş içinde bulunduğunu, Osmanlı subay ve memurlarının İtalyanlara olduğu kadar diğer bütün yabancılara da kötü muamele yaptıklarını, bütün başvurulara rağmen Osmanlı Devleti'nin duruma bir çare bulmadığını, bu nedenden dolayı İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi'yi askeri işgal altına almaya karar verdiğini bildirerek, karşı koyulmaması konusunda Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'a emir vermesini istemiştir. Osmanlı Devleti aynı gün verdiği cevapta, İtalyan iddialarını reddederek, bölgede bir asayişsizliğin söz konusu olmadığını, Osmanlı Devleti'nin İtalya ile iyi ilişkilere önem verdiğini belirtmiş ancak yine de Trablusgarp ve Bingazi'ye İtalya'nın istediği emri veremeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine İtalya 29 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir¹².

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı savunacak yeterli gücü olmadığını düşünen İtalya savaşı kısa sürede tamamlayacağını ve bölgeyi denetim alacağını planlarken, süreç istediği gibi gelişmemiştir. İtalya; Trablus, Derne ve Bingazi gibi kıyı şehirlerini ele geçirmişse

¹⁰ İsrail Kurtcepe, **a.g.e.**, s. 10-11.

¹¹ Hale Şıvgın, **a.g.e.**, s. 32.

¹² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 639.

de ülkenin iç kısımlarına girmeyi başaramamış, savaşın uzayacağını anlayınca Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için bir takım baskı yöntemlerini uygulamaya başlamıştır. Bunun için de 23 Şubat 1912 de Beyrut'a, 18 Nisan da Çanakkale'ye ve Mayıs ayında da Rodos ve On iki Ada üzerine saldırılar düzenleyerek Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakıp barışa zorlamaya çalışmıştır.

Yaklaşık bir yıl süren savaşın sonunda Osmanlı Devleti hem hükümet bunalımı hem de Balkanlarda savaş ihtimalinin ortaya çıkması üzerine anlaşma kararı almış ve 18 Ekim 1912 de imzalanan Uşi Anlaşması ile İtalya istediği topraklara kavuşmuş ve savaşa son verilmiştir¹³.

2. Trablusgarp Savaşının Osmanlı Devleti'nin İç Politikasına Yansımaları

İtalya'nın siyasi birliğini tamamladıktan sonra sömürge yarışı içine girmesi ve bu hedefini gerçekleştirmek için XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kuzey Afrika üzerinde planlar yapması, bölgede İtalya ile yaşanacak bir savaşın kaçınılmaz olduğunu gösteriyordu. Ancak İtalya'nın Osmanlı Devleti topraklarında yoğun ticari faaliyetlerinin bulunması ve durumu tehlikeye atmayacağı düşüncesi üzerine Osmanlı Devleti İtalya ile yaşanacak savaş ihtimalini görmezden gelmiştir.

İtalyan Hükümeti'nin 1911 yılı içerisinde Trablusgarp'ı işgal için sürdürdüğü askeri ve diplomatik hazırlıklara rağmen Osmanlı Devleti savaşa ihtimal vermemiş ve Roma Büyükelçisi Kazım Bey'in 7 Şubat 1911 tarihli Trablusgarp hakkındaki İtalyan hedeflerini açıklayan raporuna itibar etmediği gibi, 4 Haziran 1911'de gönderdiği raporu da dikkate almamıştır¹⁴. Bu nedendir ki Osmanlı Devleti 30 Eylül tarihinde İtalya'nın Trablusgarp'ı bombardımanına hazırlıksız yakalanmıştır. Gerçi Osmanlı Devleti, İtalyanların üzerine herhangi bir askeri birliğini gönderebilecek durumda değildir ve bu nedenle Trablusgarp'ta gerçekleşen savaş, gönüllü Osmanlı subaylarının yönetimindeki Müslüman yerli halk ile İtalyanlar arasında gerçekleşmiştir. Ancak Osmanlı Devleti resmi anlamda İtalya ile savaş du-

¹³ İsmail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", **OTAM**, Sayı: 5, Ankara, 1994, s. 235-258.

¹⁴ İsmail Kurtcephe, **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)**, s. 45.

rumuna geçmiştir. Bu esnada İtalya Trablusgarp ve Bingazi'yi ilhak etmiş, uçaklar ile bomba ve mermi atarak uluslararası savaşa hukuka aykırı hareket etmiştir¹⁵. Bu nedenle Osmanlı Devleti öncelikle kendi sınırları içinde yaşayan İtalyanlar ve Müslüman halk arasında çatışma yaşanmaması için bir takım önlemler almak zorunda kalmıştır. Öncelikle İtalyan tebaaya karşı oluşabilecek gayrimeşru tepkilere karşı önlemler alınması gerektiği Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹⁶. Savaşın başlaması ile birlikte Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yaşayan İtalyan tebaa ile İtalyanlara ait kurumların durumunun ne olacağı hakkında vilayetlerden Dâhiliye Nezaretine telgraflar gelmeye başlamıştır. Bunun üzerine 30 Eylül 1911 tarihli yazıda İtalya ile savaş durumundan dolayı konsoloshane ve postane gibi kurumların kapatılmasının uluslararası hukuka uygun olacağı vilayetlere bildirilmiştir¹⁷. Konsoloslukların kapatılması kararı üzerine İtalyan tebaanın himayesi sorunu gündeme gelmiştir. Bunun üzerine 2 Ekim 1911 tarihinden itibaren Osmanlı sınırları içinde yaşayan İtalyan tebaanın Alman konsolosluğu tarafından himaye edileceği, Alman konsolosluğu bulunmayan yerlerde ise Avusturya tarafından himaye edileceği kararı alınmıştır¹⁸. Osmanlı Devleti ile İtalya arasında savaşın resmen başlaması üzerine Osmanlı sınırlarında yaşayan İtalyanlar endişelenmeye başlamıştır. Bunun üzerine bazı İtalyanlar Osmanlı tabiiyetine geçmek için talepte bulunmuşlardır¹⁹. İtalyanlar, Osmanlı Devleti'nin ticari hayatında önemli bir yere sahip oldukları için savaşın başlaması üzerine ekonomik ayrıcalıkların kaybetme tehlikesi yaşadıklarından dolayı tabiiyet değiştirmek istedikleri söylenebilir.

Savaş başladıktan sonra Osmanlı Devleti her ne kadar iç huzuru sağlayabilmek için bir takım kararlar almışsa da, bu kararların uygulanması gecikmiştir. Bu durum halk arasında bir takım tepkilerin oluşmasına neden olmuştur. İstanbul basını da bu konuda hükümete bir takım baskılar uygulamıştır. İtalya Trablusgarp'ta işgale başlamışken Osmanlı hükümetinin hâlâ İtalyan vatandaşlarına karşı bir karar almaktan kaçınması basının eleştirilerine neden olmuştur. İs-

¹⁵ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, Hariciye Nezareti İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO), 203-25, H.12 Zilkade 1329/R.22 Teşrinievvel 1327/M.4 Kasım 1911.

¹⁶ BOA, Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım (DH.SYS.), 75-1/1-1, H.14 Şevval 1329/R.25 Eylül 1327/M.8 Ekim 1911.

¹⁷ BOA, DH.SYS., 75-1/1-1, H.14 Şevval 1329/R.25 Eylül 1327/M.8 Ekim 1911.

¹⁸ BOA, DH.SYS., 75-1/2-1, H.22 Zilkade 1329/ R.1 Teşrinisani 1327/ M.14 Kasım 1911.

¹⁹ BOA, DH.SYS., 75-1/2-1, H.22 Zilkade 1329/ R.1 Teşrinisani 1327/ M.14 Kasım 1911.

tanbul'da yayınlanan gazetelerin yoğun propagandası Osmanlı tebasında İtalyan vatandaşlarına karşı büyük bir tepkinin uyanmasına neden olmuştur²⁰. Nişantaşı'nda inşaatı devam eden İtalyan konsolosluk binasının çalışmalarına devam etmesi halk arasında tepkilere neden olmuş ve dilekçe ile şikâyetlerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine 12 Ekim 1911 tarihinde Dâhiliye Nezareti tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen; *“Nişantaşında inşaa edilmekte olunan İtalya sefarethanesinin şu sırada ikmal-i inşaatına kemal-i gayretle devam edilmekte olması galeyân-ı hissiyatı müadda bulunmakta olduğu ve devleti mezkurenin memalik-i Osmaniye de bulunan mebaniyi resmîye ve hususiyesi.... inşaatı mezkurenin tatili polis müdüriyet-i umumiyesinden alınan tezkerede beyan edilmiş...”*²¹ ifadeli yazı ile inşaaata ara verilmesi gerektiği bildirilmiştir.

Her ne kadar Osmanlı Devleti, İtalyanların Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerini engelleyici bir takım kararlar almış olsa da bu durum Müslüman vatandaşların tepkilerini engellemeye yetmemiştir. Çeşitli vilayetlerden İtalyanlara karşı halkın tepkisini ifade eden yazılar gelmiştir. Bu duruma Adana vilayetinden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen şu yazı örnek teşkil edebilir: *“...Adana ve mülhakatında inşaat sebebiyle mühendis, müteahhid ve amele.... Birçok İtalyan bulunmaktadır. Bunların harb devam ettiği takdirde ortada serbest gezmeleri ahalinin heyecanını tezyid edeceğinden ileride arzu edilmeyen bir hale meydan verilmemek için kendilerinin hudud haricine çıkarılması, ahalinin kuvveyi maneviyesine de tezyid edeceğinden....”*²². Yazıdan da anlaşıldığı gibi sadece geçici tedbirler değil daha kesin kararların alınması ve İtalyan vatandaşların yurt dışına çıkarılması istenmektedir. Birçok vilayetten benzer içerikli yazılar Dâhiliye Nezaretine ulaşmıştır.

Tüm bu dilekçelere rağmen Osmanlı Devleti'nin kesin bir karar almaması ve İtalyanları sınır dışı etmemesi halkın ve basının tepkisinin sertleşmesine neden olmuştur. Trablusgarp Savaşı'nın ortaya çıkması ve kısa süre içerisinde İtalya ile Osmanlı Devleti'nin savaş konumuna geçmeleri, İkinci Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan

²⁰ Nurdan İpek Şeber, “Trablusgarp Savaşı'nın İtalyan Tebaaya Yansımaları”, **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı: 38, 2011, s. 240.

²¹ BOA, DH.SYS., 75-1/2-9, H.7 Zilkade 1329/R.17 Teşrinievvel 1327/M.30 Ekim 1911.

²² BOA, DH.SYS., 75-1/4-6, H.23 Muharrem 1330/R.31 Kanunuevvel 1331/M.13 Ocak 1912.

Bosna-Hersek, Bulgaristan ve Girit problemlerinden farklı bir durumu ortaya çıkarmıştır. O zamana kadar yaşanan problemlerde Osmanlı Devleti, bu problemlerin ortaya çıkmasına yol açan devletlerden herhangi biriyle savaş halinde değilken, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali ile bir anda kendisini savaşın içerisinde bulmuştur. İtalya aleyhine gerçekleşen tepkilerin en önemlisi Avusturya, Bulgaristan ve Yunanistan'a karşı da gerçekleşen ve artık kamuoyunun aşına olduğu bir yöntem olan boykot hareketleri olmuştur. Boykot hareketi başladıktan sonra hükümet ve İttihatçı örgütlenmenin birlikte hareket ettiği görülmüştür. İtalyanlara duyulan öfkenin hayli yüksek olması, boykot hareketinin etki edeceği alanın çok geniş yutulmasına yol açmıştır. Örneğin yalnız İtalyan ürünleri ve İtalyan ticaret gemileri değil, bir kutu İtalyan malı, tarafsız hükümetler aracılığıyla Osmanlı topraklarına sokulduğunda dahi, bunun karaya indirilmesinin önüne geçileceği hükümetçe duyurulmuştur. Ancak uluslararası baskılar nedeniyle vazgeçilmiştir. Öyle görünüyor ki, uluslararası sorunların arkasının kesilmediği bir dönemde, yeni bir problemle karşılaşmak istemeyen Osmanlı hükümeti, uyguladığı boykot kararını esnetmek durumunda kalmıştır²³.

Bu sırada bir taraftan ülke içerisinde İtalyanlara karşı tepkiler artarken diğer taraftan da İtalya'nın Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak amacıyla Selanik, İzmir, Beyrut Limanı ve Çanakkale Boğazı'na saldırabileceği ihtimali ortaya çıkmıştır. Bu tarihlerde Beyrut'ta Osmanlı Devleti'ne ait sadece Avnullah korveti ile Ankara Torpidosu vardır. Bu gemilerin Beyrut'a yapılacak kuvvetli bir donanmaya sahip olan İtalyan saldırısı karşısında başarılı olmaları imkânsızdı. Buna rağmen gemilerin burada bırakılması faydadan çok zarar getirmiş ve İtalyanlar bu fırsattan faydalanarak şehri bombalamıştır. Çünkü bu gemilerin limanda bulunması Lahey Konferansı'nın "*Açık limanların bombardıman edilemeyeceği*" kararından şehrin faydalanmasına engel olmuştur. İtalyanların şehir halkı üzerine saldırımları, liman ve şehri bombardıman etmeleri hem Osmanlı Devleti idarecilerinin hem de yabancı devletlerin tepkilerine neden olmuştur²⁴.

²³ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2014, s. 228-233.

²⁴ Ömer Osman Umar, "Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut'u Bombardımanı", *Atatürk Araştırma Merkezi*, <http://www.atam.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 06.06.2018).

İtalya'nın uluslararası savaş hukukuna aykırı, sivil halka zarar verici tutumlar sergilemeye başlaması Osmanlı Devleti'ni de daha ciddi ve kesin kararlar almaya zorlamıştır. Nihayetinde Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan İtalyanların sınır dışı edilmelerine karar vermiştir²⁵. Aynı zamanda Osmanlı Devleti, sınırlarını bütün İtalyanlara kapatma kararı almış ve Dâhiliye Nezareti, sınır kapılarına “*Pasaport vizeli olsun veya olmasın hariçten gelecek İtalyanların kabul edilmemesi*” talimatını vermiştir²⁶.

İtalya'nın savaşı geniş alana yayması ve barış ihtimalinin görülmemesi üzerine Osmanlı Devleti uluslararası savaş hukukunun gereği olan bir takım yaptırımları İtalyanlara karşı uygulamak zorunda kalmıştır. Savaş durumundan dolayı İtalya ile yapılmış olan tüm anlaşmalar feshedilmiş ve böylece bu anlaşmalar ile İtalya'ya sağlanan imtiyazlar da son bulmuştur. Osmanlı Devleti ile yoğun ticari ilişkiler içerisinde olan İtalya'yı etkileyecek en önemli karar ise gümrük vergilerinin % 100 oranına çıkarılmış olmasıdır. Ayrıca İtalyan tebaanın da Osmanlı vatandaşları ile eşit vergi ödeyeceği hükümet tarafından yazılan şu yazı ile İtalya'ya bildirilmiştir: “*İtalyan hükümeti tarafından saltanatı seniyyeye karşı ilanı harb olunması üzerine hükümeti mezkûre ile cari olan mukavelet ve muahedat bittabi münfesih ve binaenaleyh azlinin İtalya tebasının teklifatı maliyeye tabiyeti muktezi olduğuna binaen tebayı merkumenin temettü vergisi ve tariki bedeli nakdiyesiyle mükellefiyetleri hakkındaki muamelatin ifası lüzumunun tamimen memurine tebliği kılındığı maliye nezareti celilesinden işar kılındığı...*”²⁷.

Ayrıca İtalyan vatandaşların Almanya konsolosluğu tarafından himaye edileceği kararı üzerine İtalyan konsolosluklarının kapatılması ve memurlarının ülkeyi terk etmeleri gerektiği resmi yazı ile İtalyan konsolosluklarına bildirilmiştir.²⁸ İtalya ile yapılan anlaşmaların savaş nedeniyle iptali üzerine adli ayrıcalıkları da sona ermiş ve İtalyan tebaanın davalarının konsolosluklarda değil Osmanlı hükümlerine göre görüleceği kararı alınmıştır²⁹.

²⁵ BOA, DH.SYS., 75-1/4-1, H.3 Zilhicce 1330/R.31 Teşrinievvel 1328/M.13 Kasım 1912.

²⁶ Anadolu, 27 Şubat 1912.

²⁷ BOA, DH.SYS., 75-1/3-10, H.4 Zilhicce 1329/R.13 Teşrinisani 1327/M.26 Kasım 1911.

²⁸ BOA, DH.SYS., 75-1/1-5, H.26 Rebiyülahir 1330/R.1 Nisan 1328/M.14 Nisan 1912.

²⁹ BOA, Dahiliye Nezareti, Muhaberatı Umumiye İdaresi (DH.MUİ), 150-25. H.19 Zilkade 1329/R.29 Teşrinievvel 1327/M.11 Kasım 1911.

Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaaya yönelik almış olduğu kararlar bazı devletler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İtalyan vatandaşların himayesini üstlenmiş olan Almanya bu kararların esnetilmesini istemiştir. Özellikle Bağdat demiryolunda çalışan İtalyan işçilerin sınır dışı edilmemeleri için Osmanlı Devleti'ne talepte bulunmuştur. Yerel yöneticiler Almanya'nın bu isteğine sıcak bakmazken, hükümet bu duruma yerel yöneticiler ile aynı pencereden bakmamıştır. Demiryollarında çalışan İtalyan işçi sayısı fazla olduğundan, bunların işlerine son verilmesi inşaatı durma noktasına getireceğinden demiryollarında çalışan İtalyan işçiler uygulamadan istisna tutulmuştur³⁰.

3. Trablusgarp Savaşı ve İzmir

Trablusgarp Savaşı'nın başlamasının ardından İzmir kentinde İtalyanlara duyulan öfkenin hayli yüksek olduğu söylenebilir. Bu durumun temel nedeni, kentteki İtalyan varlığının birçok Osmanlı kentine göre daha yoğun oluşuyla ilgilidir. İzmir kentindeki yüksek ticaret hacminden yararlanmak isteyen İtalyan tüccarlar, uzunca bir süredir bu kentte faaliyet sürdürmekte ve varlıklarını diğer kentsel gruplara hissettirmektedirler. Bu nedenle İzmir kentindeki Osmanlı vatandaşlarının ve protesto hareketlerini örgütleyenlerin, diğer birçok Osmanlı kentinden farklı olarak, İtalyanlar ile organik ilişki içerisinde olmaları söz konusudur. Bu nedenle İzmir kentinde ortaya çıkan protestoların, İtalya'daki siyasiler ve tüccarlardan çok daha önce burada yaşayan İtalyanlar tarafından hissedilmesi söz konusudur³¹.

Bu nedendir ki ülke genelinde İtalyanlara karşı başlayan tepki ve boykot hareketlerindeki en büyük yoğunluk İstanbul'dan sonra İzmir'de görülmüştür. İzmir'deki boykot hareketinin öncülüğünü ise, hemen her yerde olduğu gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti üstlenmiştir. "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Vilayeti Heyet-i Merkeziyesi" imzasıyla yayınlanan bir bildiriye cemiyet, henüz İtalya ile savaş başladığında dahi bu gelişmeyi kamuoyuna duyurarak İzmir'deki toplumun eylem haline geçmesini istemiştir. Duyuruda, İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiği ve bu nedenle halkın topyekûn olarak hükümetle birlikte hareket ederek mücadele etmesi gerektiği vurgulanmıştır³². Çeşitli tepkilerin ve protestoların ardın-

³⁰ Nurdan İpek Şeber, a.g.e., s. 247.

³¹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 240.

³² "Vatandaşlar", *İttihad*, 1 Ekim 1911.

dan İzmir kentinde de boykot hareketinin başladığı görülmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti kendi yayın organı olan *İttihad* gazetesinde, tıpkı *Tanin* gazetesinde olduğu gibi, “*İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet*” başlığı ile bir duyuru yayınlarak boykot hareketini İzmir kamuoyuna duyurmuştur³³.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin basın yoluyla halkı bilgilendirmesi ve boykota teşvik etmesi üzerine uluslararası savaş hukukunun getirisi olan sınır dışı edilmeler, İtalyanlara ait işletmelerin kapatılması, konsoloslukların kapatılması gibi önemli bazı uygulamaların İzmir de yaşayan İtalyan tebaaya da uygulandığı görülmektedir.

Trablusgarp Savaşı başladıktan sonra İzmir kamuoyunda gündeme gelen ve tartışmalara yol açan önemli konulardan biri kentteki İtalyanların varlığıdır. Gerek işçi gerekse de Levanten İtalyanların sınır dışı edilip edilmeyecekleri gündeme gelmiş ve bu konuda hükümetin alacağı kararlar merakla beklenmeye başlamıştır³⁴ İzmir ve mülhakatında yaşayan ve sayıları 10 bin civarında telaffuz edilen İtalyan tebaanın, Avrupa ajanslarından bir takım bilgiler edindikleri, İzmir'e yönelik gerçekleşecek bir İtalyan taarruzu esnasında asayiş bozucu bir takım hareketlerde bulunabilecekleri ve bu nedenle İtalyanların durumunun ne olacağı sorusu gündeme gelmiştir. Üstelik bu durumun İzmir'de yaşayan Müslüman halkı tedirgin ettiği de görülmüş ve İtalyanların sınır dışı edilip edilmeyecekleri Dahiliye Nezaretine sorulmuştur. Nezaretin konuyla ilgili mütalaası şu şekilde gerçekleşmiştir: “...*İzmir'de altı bin ve mülhakatında dahi dört bin İtalyan bulunduğu tahmin edilmekte olup bunların ihlal-i asayişe cüret edemeyecekleri derkar ise de düşman sefaini tarafından bir taarruz vukuunda alacakları vaziyetin şimdiden kestirilemeyeceği ve öyle bir hal esnasında ahali-i İslamiyenin iktisap edeceği galeyanı teemmül ile cüretyab taarruz olmalarına ihtimal verilmediği...*”³⁵. Hükümetin verdiği cevaptan da anlaşıldığı gibi Osmanlı Devleti savaşın kısa sürede biteceğini ve bu nedenle İtalyan tebaaya yönelik tedbir alınmasının gerekli olmadığını düşünmektedir. Ancak İtalya'nın Trablusgarp dışına da saldırılar düzenlemesi, Çanakkale bo-

³³ “İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet”, *İttihad*, 27 Ekim 1911.

³⁴ *İttihad*, “İtalya Tebaasının İhracı Meselesi”, 9 Ekim 1911.

³⁵ *BOA*, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 3957-296724, H.10 Zilkade 1329/R.20 Teşrinievvel 1327/M.2 Kasım 1911.

ğazını tehdit etmesi ve sıranın İzmir'e geleceği halk arasında endişe uyandırmıştır. Bu durumun basına da yansımaları üzerine Osmanlı Devleti daha ciddi önlemler almak zorunda kalmıştır.

Osmanlı hükümetinin savaş başladıktan sonra Osmanlı topraklarındaki İtalyan varlığına yönelik gösterdiği ilk tepki, bazı İtalyan işletmelerini kapatmak olmuştur. Bu türden eylemlerin İzmir'de de gerçekleştiği ve savaşın başlangıcından hemen sonra Kordon'daki İtalyan postanesinin kapatıldığı görülmüştür. İtalyan postanesine ait mektup ve eserlerin ise Alman postanesinden alınabileceğine dair bir levhanın kapıya asıldığı ilgililere duyurulmuştur³⁶. Hükümetin bu kararı almasına neden olan gelişme ise Aydın vilayeti tarafından merkeze gönderilen bir telgrafta görülmektedir. Buna göre; savaş sırasında İzmir'deki İtalyan Konsolosu namına gelen telgraf ve paketlere nasıl muamele yapılacağı sorulmuş ve bu önleme gerekçe olarak da savaş durumunda gelen paketlerde iç güvenliği tehdit edecek haberler olabileceği endişesi belirtilmiştir³⁷. Bir süre sonra İzmir kentindeki İtalyan tebaasını Alman Konsoloslğunun himaye ettiği görülecektir³⁸. Buna göre şehirdeki İtalyan Konsoloslğunun faaliyet yürütebilmesi için konsoloshanenin alamet noktasına Alman bayrağı çekilecek ve konsolosluk, Osmanlı hükümeti yetkilileri devreye girip Almanya'dan konsoloslğun bir daha açılmayacağına dair söz alana kadar çalışmaya devam edecektir³⁹. Benzer şekilde İtalya'da bulunan Osmanlı tebaasının da Alman hükümeti tarafından himaye edildiği görülecektir. Bu nedenle Babiâli, Almanya'ya bir teşekkür yazısı iletilecektir⁴⁰.

Her ne kadar Osmanlı hükümeti savaşın başında çok ciddi önlemler almaktan kaçınsa da, İtalyan nüfusun yoğun olarak yaşadığı ve İtalyanlar ile ticaretin yoğun olarak gerçekleştiği İzmir limanından dolayı, İzmir şehri kendini tehdit altında hissetmiş ve bir takım tedbirler alınması için hükümete başvurularda bulunmuştur. Bu tedbirlerin başında İzmir limanında bulunan İtalyan gemici ve balıkçıların serbestçe dolaşmalarının engellenmesi gelmiştir. Çünkü körfez ve limanı iyi bilen gemici ve balıkçıların tehlike oluşturabileceklerinden endişe duyulmuştur. Bunun için; "...balık kayıkçıları körfezin her

³⁶ **İttihad**, "İtalya Postahanesi", 1 Ekim 1911.

³⁷ **BOA**, BEO, 3941-295562, H.8 Şevval 1329/R.18 Eylül 1327/M.1 Ekim 1911.

³⁸ "Devlet-i Osmaniye ile İtalya Beynindeki Hal-i Harp Hesabıyla", **Ahenk**, 6 Ekim 1911.

³⁹ "İtalya Konsoloshanesi", **İttihad**, 12 Ekim 1911.

⁴⁰ "İtalya'da Bulunan Tebaaa-i Osmaniye", **Ahenk**, 9 Ekim 1911.

tarafını bildikleri ve düşmana kılavuzluk etmeleri muhtemel bulunmasına binaen haklarında müsadere olunması İtalya sefain-i mürettebatı gibi muamale olunması münasip olur. Eğer tebaasından iseler esir-i harp edilirler....⁴¹” kararı verildiği için limanda çalışan İtalyan işçiler de işten çıkarılmışlardır. Bu uygulama daha önce demiryolu işçileri için de gerçekleştirilmiş olsa da daha sonra Mahmut Şevket Paşa'nın önerisi ile demiryollarında çalışan işçiler bir süre sonra işlerine geri dönmüşlerdir. İzmir limanında çalışan liman işçileri de aynı demiryolu işçileri gibi bir süre sonra işlerine geri dönmüşlerdir⁴².

Ayrıca hem limanın hem de şehrin güvenliğinin sağlanabilmesi için limandan şehre girişler savaş sırasında tekrar düzenlenmiştir. İzmir limanına gelen İtalyan tebaanın şehre girişini engellemek için; *“İzmir limanına gelmekte olan bi taraf sefain-i ticariyenin levazımlarının İtalya tebaasından tabib, kamarot ve saire bulunmakta olduğu Bahriye Nezaret-i Celilesinden bildirildiğinden ve tertibat-ı tedafiye icra edilmekte olan İzmir, Selanik, Çanakkale gibi mevakiinde İtalyalıların bu suretle serbest gelip gitmeleri gayr-i caiz ve İtalya donanmasına mensup kapudanların bu namlar altında gelerek icra-yı tetkikat ile bilahare kılavuzluk etmeleri muhtemel bulunduğundan bahs ile bunların men'i zaruri bulunduğu Harbiye Nezaret-i Celilesinden işar olunmuştur... İtalya tebaasına memalik-i Osmaniye'ye duhullerine mümanaat edilmesi zaten bidayet-i muharebe de kararlaştırılmış ve pasaportlarına vize etmemeleri için şehbenderlerimize emirler verilmiş...⁴³”*. Böylece İzmir Limanı'nı kullanarak farklı kimlikler ile İtalyanların şehre girişi engellenmiş ve şehrin güvenliği sağlanmıştır. Ayrıca şehrin güvenliği için İzmir Limanı'nda çalışan bazı İtalyan kılavuzlar, İtalyan donanmasına kılavuzluk etme ihtimalleri bulunduğu gerekçesiyle görevden uzaklaştırılmışlardır⁴⁴.

İtalyanların Trablusgarp'a yönelik saldırılarını artırarak, savaş hukukunu ihlal edip sivil halka da zarar vermesi üzerine Osmanlı hükümeti İzmir ve çevresinde yaşayan İtalyanlara *“esir-i harp”* muamelesi yapılması kararı almış ve bu kararı Almanya konsolos-

⁴¹ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 157-91, H.29,Şevval 1329/R.10 Teşrinievvel 1327/M.23 Ekim 1911.

⁴² İttihad, “Limandaki İtalya Amelesi”, 12 Ekim 1911.

⁴³ BOA, BEO, 3971-297811/1-2, H.12 Zilhicce 1329/R.21 Teşrinisani 1327/M.4 Aralık 1911.

⁴⁴ “İzmir'deki İtalyanlar”, Ahenk, 15 Kasım 1911.

luğu aracılığı ile İtalya'ya bildirilmiştir⁴⁵. Osmanlı Devleti ile İtalya arasında savaş durumunun devam ettiği 1912 yılının Mart ayında İtalyanların çeşitli Osmanlı topraklarını bombalaması nedeniyle yayımlanan bir habere göre, şayet İtalya herhangi bir Osmanlı toprağını bombalayacak olursa İstanbul'da meskûn İtalyanların 48 saat içerisinde ülkeden gönderilmeleri söz konusu olacağı belirtilmiştir.⁴⁶

Bu gelişmenin ardından İtalya'nın Rodos Adasına çıkarma yapması üzerine ülke içerisindeki İtalyanların sınır dışı edilmesi işlemine başlanmıştır. Üstelik bu girişim yalnız İstanbul kentiyile sınırlı kalmamış, İzmir'deki İtalyanların da sınır dışı edilmeleri için şu karar alınmıştır: “...İtalyanların İzmir'i terk etmeleri için vilayet tarafından gazetelerde neşredilen beyannamede İtalyanların sekiz gün zarfında çıkmaları, çıkmadıkları halde haklarında hal-i harp usulüne tevfikana muamele icra edileceği ve bu babda tafsilat etmek isteyenler olursa daire-i hükümette komisyon mahsusuna müracaat etmeleri zikr edildiği...”⁴⁷ .

Kadınlar, ruhbanlar ve işçilerin dışında kalan tüm İtalyanlar 15 gün zarfında İzmir'i terk etmiş ve aksi davranışta bulunanlar hükümet güçleri tarafından sınır dışı edilmişlerdir⁴⁸.

İtalya'nın Trablusgarp dışına da saldırılar düzenleyerek sivil halka zarar vermeye başlaması üzerine Osmanlı Devleti de savaş hukukunun sınır dışı etme kararını uygulamaya çalışmışsa da Osmanlı sınırlarında önemli sayı da İtalyan nüfusun bulunması ve bunların bazılarının özellikle teknik alanlarda çalışması, yerlerini dolduracak yeterli sayıda Müslüman nüfusun bulunmamasından dolayı bir takım istisnalar uygulamak zorunda kalmıştır. Örneğin Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir telgrafta Alman konsolosluğunun, konduktörlük işi yapan bir İtalya'nın ihraç edilmemesi talebinde bulunduğu ve bunun üzerine bu gibi kişilerin ihraç edilip edilmeyeceği konusunda bir karar bekledikleri bildirilmiştir. Hükümetten gelen yanıtta demiryolu işçileri ve bu gibi alanlarda çalışanların ihraç edilmemeleri bildirilmiştir⁴⁹.

⁴⁵ BOA, BEO, 3974-298007, H.18 Zilhicce 1329/R.27 Teşrinisani 1327/M.10 Aralık 1911.

⁴⁶ Anadolu, “İtalyanların Tardı”, 20 Mart 1912.

⁴⁷ BOA, Dâhiliye Nezareti, Mebânî-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS.M), 2-70, H.19 Zilkade 1329/R.29 Teşrinievvel 1327/M.11 Kasım 1911.

⁴⁸ Anadolu, “İtalyanların Tardı, Makam-ı Vilayetten”, 12 Mayıs 1912.

⁴⁹ BOA, DH.SYS., 75-1/1-108, H.20 Cemazeyilahir 1330/R.24 Mayıs 1328/M.6 Haziran

Osmanlı Devleti savaş sırasında iç güvenliğini sağlamak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmuş ve bu yolla iç güvenliğini sağlamışsa da Kuzey Afrika da son toprak parçası olan Trablusgarp'ı müdafaa etmeyi başaramamıştır. Bu sırada İtalya Trablusgarp dışına da saldırılar düzenleyerek Osmanlı Devleti'ni zor duruma sokmuştur. Ayrıca iç politikada da sıkıntıların yaşandığı bir dönem olmuş ve savaş sırasında yeterli önlemlerin alınmaması hükümeti yıpratmış ve muhalefeti kuvvetlendirmiştir. Diğer taraftan da Balkan Savaşlarının başlıyor olması Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamıştır. Bunun üzerine daha önce de belirtildiği gibi Uşi Anlaşması imzalanarak savaşa son verilmiştir. Bu anlaşmanın imzalanması ile birlikte hem Osmanlı Devleti hem de İtalya bir takım yükümlülükler üstelenmişlerdir.

Anlaşmanın beşinci maddesinde yer alan; *“Savaş ilanından önce taraflar arasında yapılmış olan “muahedat ve mukavelat” ile her türlü taahhütler tekrar girecek ve iki hükümet ile vatandaşları arasında savaştan evvel mevcut olan vaziyet aynen yeniden tesis edilecektir.⁵⁰”* hükmü üzerine Osmanlı Devleti *“İtalya ile akd olunan sulh ve İtalyanların harbden önce Memalik-i Osmaniye’de müstefid oldukları hukuk ve imtiyazatın iadesi, Trablusgarp ve Bingazi’de bulunan Osmanlı memur ve ailelerinin harice nakli ile Trablusgarp’a aid beş sandık evrakın Karahisar Muhasebeciliğ’ne teslimi⁵¹”* kararını yayınlamıştır. Bu karardan anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti vatandaşları ve memurları ile birlikte Trablusgarp'ı resmen boşaltmış ve İtalya'ya teslim etmiştir. Ayrıca bu anlaşmanın hükümlerine uyarak savaş öncesinde İtalyanlara tanınmış olan imtiyazlar geri verilmiştir.

Anlaşmanın dokuzuncu maddesinde yer alan; *“Osmanlı Devleti, kendi idare ve dairelerinde çalışıp da savaş ilaniyla sınır dışı etmeye mecbur olduğu İtalyan vatandaşlarına mevkilerini iadeye hazır olduğunu beyan eyler...⁵²”* kararının alınması üzerine savaş sırasında Osmanlı topraklarını terk etmek zorunda kalan İtalyan vatandaşlar geri dönmeye başlamıştır. 25 Kasım 1912 tarihine kadar 150 den fazla aile Osmanlı topraklarına geri dönmüştür⁵³.

1912.

⁵⁰ İsrail Kurtcephe, **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)**, s. 218.

⁵¹ BOA, DH.SYS., 75-1/11-10, H.15 Rebiyülevvel 1332/R.29 Kanunusani 1329/M.11 Şubat 1914.

⁵² İsrail Kurtcephe, **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)**, s. 219.

⁵³ Nurdan İpek Şeber, **a.g.e.**, s. 260.

Sonuç

Osmanlı Devletinin uluslararası hukuk sisteminin bir parçası durumuna gelmesi, uluslararası hukuk sisteminin modern dönemlerle birlikte gelişmeye başladığı sürece denk düşer. Bilhassa Avrupa Devletleri ile olan yoğun ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin bu ülkeler ile olan ilişkilerinde bir takım karşılıklı muahedeleri imzalaması sonucunu doğurmuştur. Bilhassa La Haye'de ortaya çıkan uluslararası savaş hukukunun Osmanlı Devleti tarafından da imzalanmasına bu açıdan yaklaşılması gerekmektedir. Bu hukuk sistemi uygulamalarının en net izlendiği savaşlardan bir tanesi İtalyanlar ile gerçekleşen Trablusgarp Savaşı olmuştur. İzmir kentindeki yoğun İtalyan nüfus (mülhakatla birlikte 10 bine ulaşan bir nüfus), bu tür uygulamaların gerçekleşebilmesi ve günümüzde izlenebilmesine olanak tanımıştır.

Görüüleceği üzere Osmanlı Devleti, İtalyan tebaaya yönelik bir takım uygulamalar içerisine girerken, tabii olduğu hukuk kurallarına ve uluslararası hukuka uygun davranma yoluna gitmiştir. Gerek sınır dışı etmelerde, gerekse de bir takım mütekebiliyet esaslarında ve İtalyan kurumlarına ait uygulamalarda, Osmanlı Devleti savaş koşullarının zorluğunda dahi, daima hukuk çizgisini takip etmeye çalışmıştır. Bu durumu gerçekleştirmenin bir takım zorlukları da yaşanmıştır. Bir taraftan savaş içerisinde devlet ve toplumun güvenliğini sağlama endişesi diğer taraftan da İtalyan tebaaya duyulan bir takım ihtiyaçların ortaya çıkması nedeniyle bu tür uygulamalardan imtina edilmesi gibi. Nitekim bilhassa İtalyan liman ve demiryolu işçilerinin sınır dışı edilme kararının geri alınmasında bu yöndeki bir zorunluluk görülmektedir.

Bunun yanı sıra savaş esnasında dahi Osmanlı Devletinin hukuksal bir çizgi takibi, İtalyanların ağır şartlarda bir esaret veya sürgün yaşamalarının önüne geçmiştir. Günümüze ulaşan bir takım belgelerde ve çalışmalarda, İtalyan tebaanın herhangi bir kötü muameleye tabi tutulmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim savaşın bitişinin hemen ardından İtalyan ailelerin İzmir'e geri dönmeleri de bu durumun kanıtı olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞÖ), 203-25, (H.12 Zilkade 1329/R.22 Teşrinievvel 1327/M.4 Kasım 1911)

BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 3957-296724, (H.10 Zilkade 1329/R.10 Teşrinievvel 1327/M.2 Kasım 1911)

BOA, BEO, 3941-295562, (H.8 Şevval 1329/R.18 Eylül 1327/M.1 Ekim 1911)

BOA, BEO, 3971-297811, (H.12 Zilhicce 1329/R.21 Teşrinisani 1327/M.4 Aralık 1911)

BOA, BEO, 3974-298007, (H.18 Zilhicce 1329/R.27 Teşrinisani 1327/M.10 Aralık 1911)

BOA, Dahiliye Nezareti, Mebânî-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH.MB. HPS.M), 2-70, (H.19 Zilkade 1329/R.29 Teşrinievvel 1327/M.11 Kasım 1911)

BOA, Dahiliye Nezareti, Muhaberatı Umumiye İdaresi (DH.MUİ), 150-25, (H.19 Zilkade 1329, R.29 Teşrinievvel 1327, M.11 Kasım 1911)

BOA, Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım (DH.SYS.), 75-7/1-1, (H.14 Şevval 1329/R.25 Eylül 1327/M.8 Ekim 1911)

BOA, DH.SYS., 75-1/1-108, (H.20 Cemazeyilahir 1330/R.24 Mayıs 1328/M.6 Haziran 1912)

BOA, DH.SYS., 75-1/11-10, (H.15 Rabiulevvel 1332/R.29 Kanunusani 1329/M.11 Şubat 1914)

BOA, DH.SYS., 75-1/1-5, (H.26 Rabiulahir 1330/R.1 Nisan 1328/M.14 Nisan 1912)

BOA, DH.SYS., 75-1/2-1, (H.22 Zilkade 1329/ R.1 Teşrinisani 1327/ M.14 Kasım 1911)

BOA, DH.SYS., 75-1/2-9, (H.7 Zilkade 1329/R.17 Teşrinievvel 1327/M.30 Ekim 1911)

BOA, DH.SYS., 75-1/3-10, (H.4 Zilhicce 1329/R.13 Teşrinisani 1327/M.26 Kasım 1911)

BOA, DH.SYS., 75-1/4-1, (H.3 Zilhicce 1330/R.31 Teşrinievvel 1328/M.13 Kasım 1912)

BOA, DH.SYS., 75-1/4-6, (H.23 Muharrem 1330/R.31 Kanunuevvel 1331/M.13 Ocak 1912)

BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 157-91 (H.29 Şevval 1329, R.10 Teşrinievvel 1327, M.23 Ekim 1911)

Osmanlı Belgelerinde Trablusgarp Savaşı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2013.

2. Süreli Yayınlar

“Devlet-i Osmaniye ile İtalya Beynindeki Hal-i Harp Hesabıyla”, **Ahenk**, 6 Ekim 1911.

“İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet”, **İttihad**, 27 Ekim 1911.

“İtalya Konsoloshanesi”, **İttihad**, 12 Ekim 1911.

“İtalya Postahanesi”, **İttihad**, 1 Ekim 1911.

“İtalya Tebaasının İhracı Meselesi”, **İttihad**, 9 Ekim 1911.

“İtalya'da Bulunan Tebaaa-i Osmaniye”, **Ahenk**, 9 Ekim 1911.

“İtalyanların Tardı, Makam-ı Vilayetten”, **Anadolu**, 12 Mayıs 1912.

“İtalyanların Tardı”, **Anadolu**, 20 Mart 1912.

“İzmir'deki İtalyanlar”, **Ahenk**, 15 Kasım 1911.

“Limandaki İtalya Amelesi”, **İttihad**, 12 Ekim 1911.

“Vatandaşlar”, **İttihad**, 1 Ekim 1911.

Anadolu, 27 Şubat 1912.

Düstur, “Tabiiyet-i Osmaniye Nizamnamesi”, 1. Tertip, C. 1, s. 16.

Düstur, 1. Tertip, C. 7, s.307-341.

3. Kitaplar

Armaoğlu, Fahir: **19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1914)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Karabulut, Umur: **İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2014.

Kurtcephe, İsrail: **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Okta, Cemil: **Modern Toplumlarda Savaş ve Barış**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Şıvgın, Hale: **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.

4. Makaleler

Aslan, Yasin: “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 79, 2008, s. 235-274.

İnal, Tuba: “Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(ma)yan Rejimler: Lahey Sözleşmeleri (1899,1907)”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, s. 27-47.

Kurtcephe, İsrail: “Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM**, Sayı: 5, Ankara, 1994, s. 235-258.

Şeber, Nurdan İ.: “Trablusgarp Savaşı’nın İtalyan Tebaaya Yansımaları”, **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı: 38, 2011, s. 237-262.

Umar, Ömer O.: “Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya’nın Beyrut’u Bombardımanı”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, <http://www.atam.gov.tr>, (Son Erişim Tarihi: 06.06.2018).